

„Význam předškolního vzdělávání v prostředí ohroženém sociální exkluzí

**Mgr. et Mgr. Marta Kolaříková, Ph.D.
Fakulta veřejných politik v Opavě
Slezská univerzita v Opavě**

Opava, 31. 3. 2016

Jak to vidí rodiče dětí z prostředí sociální exkluze

- Výsledky výzkumu 2014/2015 Sociologický monitoring vzdělanostních vstupů a výstupů dětí a žáků, včetně dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice
- Kvalitativní výzkum identifikace bariér účasti v předškolním vzdělávání

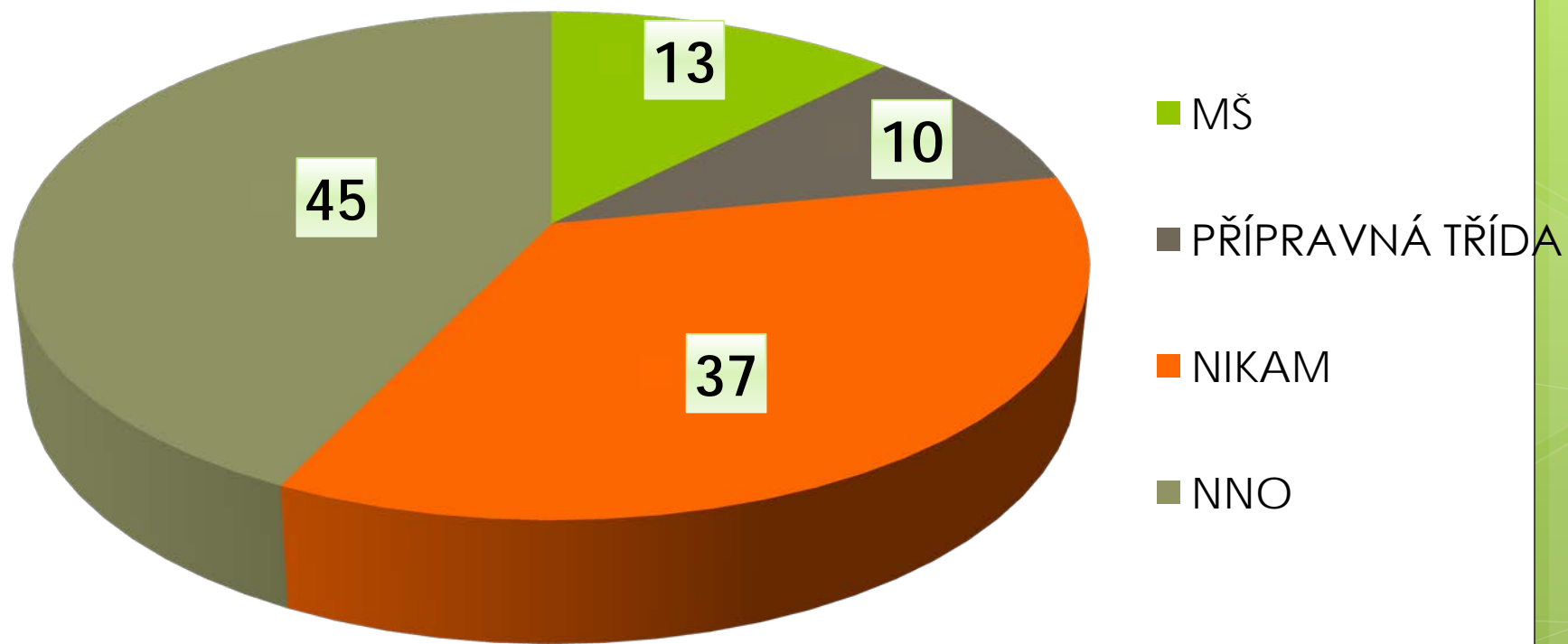

tazatelé

Zkušenost z kontaktů + výběr informantů	Sociálně žádoucí odpovědi Nebudou ochotni vypovídat
Obsáhlé rozhovory	Více pozitivní než realita
Znalost životní situace	Subjektivní ovlivnění
Přizpůsobení otázek	Rozšířit o další témata, odbíhání

VYPOVÍDACÍ HODNOTA ROZHOVORU
DÉLKA ROZHovorŮ
ZÁZNAMOVÉ ZAŘÍZENÍ, TRANSKRIPCE, KÓDOVÁNÍ

INFORMANTI – RODIČE PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ

IDENTIFIKOVANÉ BARIÉRY

○ VNĚJŠÍ

- NEDOSTATEK MÍST V MATEŘSKÉ ŠKOLE
- KRITÉRIA NE/PŘIJETÍ DO MATEŘSKÉ ŠKOLY
- ZÁPIS DO MATEŘSKÝCH ŠKOL
- FINANČNÍ NÁROČNOST
- DOPRAVNÍ DOSTUPNOST
- ŠPATNÁ ZKUŠENOST NEBO INFORMACE O MATEŘSKÉ ŠKOLE

○ VNITŘNÍ

- OBAVY O DÍTĚ
- POSTOJE DÍTĚTE OVLIVŇUJÍCÍ REAKCE RODIČŮ
- PODCEŇOVÁNÍ VÝZNAMU MATEŘSKÉ ŠKOLY
- VNÍMANÉ PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ JINÝCH RODIN Z PROSTŘEDÍ OHROŽENÉHO SOCIÁLNÍ EXKLUZÍ

VNÍMANÉ VNĚJŠÍ BARIÉRY

1. nedostatečná kapacita mateřských škol

- **Nepřijetí z kapacitních důvodů – neúčast i v dalších letech**
- **Nutnost systematické přípravy už od 3 let věku pro děti z nepodnětného prostředí**
- „Byla jsem u třech šolkách a všude mi to zamítli. Nevím proč. Tak už nikam nepůjdu.“ (P6)
- „...těch školek je málo, školky co byly se zrušily, a udělali z nich bary, herny a kde má člověk brát na ty soukromé školky? To nejde. Určitě by se v tom mohla společnost zlepšit, v navýšení počtu školek.“ (P33)
- „Měli plno, jak jsem chtěla tam dát svoji dceru do MŠ, tak chodí jen do klubu, aspoň něco.“ (P21)

VNÍMANÉ VNĚJŠÍ BARIÉRY

KRITÉRIA PRO PŘIJETÍ DO MATEŘSKÉ ŠKOLY

- věk
- zdravotní způsobilost
- trvalý pobyt v obci – zvýhodňující, ne bezpodmínečné
- **kritérium zaměstnanosti rodičů** – pomocné, při rovnosti
- Sociální kritéria
- „Třeba, když se zeptaj, jste na mateřskej, vy řeknete, že jo a vy máte doma ještě děti a oni Vám řeknou, že se ty základní věci můžete učit s dítětem doma. To je ten největší problém, když Vám to dítě nechťejí do školky vzít.“ (P114)
- „To se musí na zápis, no a oni si vybírají, kdo pracuje, vybírají si, koho tam chtějí a koho ne.“ (P96)
- „Protože jsem byla na mateřský dovolený, tak mi řekli jste doma, tak se o ně můžete starat.“ (P119)
- „Neměla jsem zde trvalý pobyt, proto mi děti nepřijali do MŠ. Pořád nějaké papíry a kde je zájem o děcko.“ (P27)

Zápis do mateřské školy

- **Žádost**
- **Potvrzení od lékaře**
- **Občanský průkaz**
- **Rodný list dítěte**
- „Nevzali mi ji, protože jsme tam nebyli včas na zápisu, ale jinak špatnou zkušenost nemám.“ (P2)
- „Nebyli jsme právě u zápisu. Já jsem šla normálně v září do té školky a nevzali jí.“ (P11)
- „On měl ten zápis na začátku, tam jsem to jako zapoměla, jo kdy je ten zápis. Tak jsem šla na ten druhý den a už ho tam nechtěli vzít. Tak jsem ten den ještě proběhla ty školky, po zápisech že to už bylo, no ale jsem dokázala, že dali mi tu možnost na té ..., chvála panu bohu, že jako jsem byla ráda, že ho tam vzali a že jsem se jako domluvila s tou paní ředitelkou, že mi ho vzala.“ (P26)
- „Někdy jsem to třeba zameškala i já, že třeba byl ten zápis a nešla jsem s něma, no, spíš bych jako potřebovala pomoc, že protože s těma školkama je to taky těžký, tam jsou někdy ty učitelky takový divný, že vidí cigána a hned vás odmítnou, ale jinak jsem to spíš zameškala.“ (P68)

VNÍMANÉ VNĚJŠÍ BARIÉRY

Finanční náročnost

- **Vzdělávání v mateřské škole je nepovinné, za úplatu.**
- **Výjimkou je podle §123, odst. 2 Školského zákona č. 561/2004 Sb. ve znění pozdějších předpisů**
- **podat žádost o osvobození od úplaty školného**
- **další náklady**
- **Nadstandardní aktivity**

- „Ano, některé školy mají různé akce, kde můžou i rodiče, ale na všechno je málo peněz.“ (P35)
- „Taky to je dost drahý, mají tam někteří i kroužky, které se platí.“ (P96)
- „Nechodí nikam, protože jsme finančně špatně, je to moc drahé.“ (P69)
- „Nechodí, protože bydlím na ubytovně a je to finančně náročné.“ (P86)
- „Nedávám ho do školky, protože tam chodil teda můj první syn, do tady vlastně k tomu azyláku a cenově na to nemám. Opravdu. Je to, na to, že to je pro děti, je to tady strašně drahý. Mě to vyšlo kolem dvou a půl tisíce na měsíc, pomůcky a já na to osobně nemám.“ (P6)

VNÍMANÉ VNĚJŠÍ BARIÉRY

Špatná dopravní dostupnost

- „No, dojíždění, no. Že jim vlastně do školy a školky jede ráno jeden autobus v 7. No a pak domů až ve 4, a když děti končí třeba ve 12, v půl dvanáctý, v půljedný a tak jsou potom problémy, že musím pro něj jít pěšky, no. (P115)
- „Za prvé, romsky děti nechcú přijímat jo a druhý důvod je ten, že prostě nespadáte třeba pod tu adresu, jo, která, kde je ta školka poblíž a mohlo by se tam, kde se jezdit třeba autobusem, nebo bůhví jak (P19)
- „Abysem chodila dvakrát denně do Javorníka pro něj ráno ho vozit, potom rychle uvařit pro další děcka...“ (R43)
- „Je blbej spoj do T. Tady jede jen autobus v 7 ráno a v půl 5 zpátky. A jinak nic nejede tady, akorát vlak.“ (P113)
- „Nechodí kvůli tý dopravě, že bych to nezvládala s těma všema dětma, je tam vodit.“ (P111)

VNÍMANÉ VNĚJŠÍ BARIÉRY

5. ŠPATNÁ OSOBNÍ NEBO PŘEDÁVANÁ ZKUŠENOST S MATEŘSKOU ŠKOLOU

- **Osobní nebo zprostředkovaná**
- **Přístup pedagogů a personálu**
- **Zvýšení citlivost na verbální i neverbální projevy**
- **Jedná nepříznivá zkušenost x zařazení nebo předčasné ukončení**
- *„Ale většinou když přišel, tak si stěžoval, že paní učitelka na něho řve. Takový jako, i když jsem, ňáký věci říkám, tak učitelka musí, když jsou přehnaný, že jo, zařvat, ale né všude.“ (P6)*
- *„Může se stát, že na něj bude učitelka hnusná, protože znám i učitelky, které nemají rády cigánské děti. A jen se přetvařují.“ (P1)*
- *„Jako že to se nehodí sem takhle, prostě tak divně prostě, já zrovna v týhle školce jsem se necítila dobře, bylo vidět, jak by mluvili jako, kdybyste byla šváb nějakej s váma.“ (P6)*

VNÍMANÉ VNITŘNÍ BARIÉRY

1. Obavy o dítě, aby mu nikdo neublížil

- „Důvody spíš byly moje pochybení, protože jsem ji chtěla mít doma.“ (P19)
- „Prostě já jsem prostě, já nevím, nesvěřila bych nikomu svoje děti.“ (P81)
- „Já jsem se bála, aby mu někdo něco neudělal.“ (P43)
- „Ne. Dívala jsem se na televizní noviny. Dítě bylo s nimi ve školce, byli venku, spadla na něho branka a umřelo. Tak má cenu takhle si zahrávat, abych nechala dítě ve školce, šlo na hřiště, učitelka nedá pozor a spadla na něho branka a to dítě umře. A holčička umřela.“ (P64)
- „Dceru nechci dát do MŠ. Má strach. Dcera je na mne velmi fixovaná, nehne se ode mne, jsme pořád spolu. Tam by moc plakala. Bojím se, jak by se k ní chovali, protože je Romka.“ (P95)
- „Nepřekousla bych, kdyby dal někdo malému.. něco udělal, taky bych mu dala facku. Nemohla bych se dívat, jak někdo mého malého mlátí nebo šikanuje. To se nedá. Na takové věci jsme zase hnusní.“ (P1)
- „Když ho někdo uhodí, tak si to nenechá a uhodí taky. Pak to tak vypadá.“ (P2)
- „Ale pokud by to mělo být v tom, že by mi někdo třeba na té školce napadal dítě, s tím, že je Romka, nebo že by ji učitelka nějak osočovala, tak bych se asi zachoval asi jako praktický Cigán. To znamená nějak prostě... Mmm... nevychovej, sprostěj, abych jim asi ukázal. Ano. Typický praktický Cigán. A to z toho důvodu, aby poznal ten rozdíl. Jestli to je tím, že je to prostě daný tím, že to je Cigán, nebo tím, že i když se umí chovat normálně, je studovanej, přemýšlí a stejně se dokáže zachovat jako hajzl. Že to není právě o té etnicitě, ale o tom, jaký ten člověk je. A já jsem schopnej mu to ukázat z každé strany.“ (P93)

VNITŘNÍ BARIÉRY

○ Obavy o dítě

- „On tam nechtěl prostě, ráno jsem ho vzbouzel do školky a brečel, že nechce jít prostě no, i malý děcko to pozná, že se k němu někdo prostě nechová pěkně... prostě říkal, že se mu tam nelíbí a nechtěl tam chodit. Tak jsme ho z odtam prostě vzali a bude chodit do jiné školky, určitě rozhodně jo.“ (P63)

○ Přání dítěte

- „Bylo mu za těžko se od nás rodičů odloučit. Viděl jsem to u naší starší. Manželka většinou vyměkla a nechávalo ho doma. Osobně si myslím, že to byla chyba. Je to znát i při přechodu do 1. třídy, které dítě navštěvovalo školku a které ji nenavštěvovalo.“ (P87)

○ Podceňování významu MŠ

- To se můžu i učit s nimi doma. Proč je mám někam tahat.“ (P64) „Já mám jenom jednu holku a já to s ní zvládám, já jí to naučím. Já jí budu ukazovat, co má psát, malovat, já jí to naučím i bez školky.“ (P77)
- **„Dnes jsou bohužel děti více propojeny různými technickými vymoženostmi, a proto jsem přesvědčena, že to je důvodem, proč předškolní zařízení nenavštěvují, proč tančit ve školce, když má počítač nebo mobil.“**(P87)
- **„Tak prostě jsme na to rodiče, abychom ty děcka trošku naučili, protože taky jsme něco prožili.“** (P12)

○ Nepříznivě vnímáno chování jiných rodin z jejich okolí, zvláště vztahy mezi dospělými

- „Ale taky si toho všichni naši lidi toho nevážej. Nevážej si toho. Jdou, napadnou pana ředitele, napadnou paní učitelku. (P6)

○ Dát šanci vyrůstat v prostředí různých kultur, inkluzivně

Předškolní věk

- 436 tis./4-5 % (GAC, 2015)
- Iniciativa x pocity viny
- První kontakt s institucí/majoritou
- Sebeúcta, svědomí
- Senzitivní pro motorický i psychický vývoj

Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. (Školský zákon č. 561/2004 Sb., §33 ve znění pozdějších předpisů)

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

podporovat zdravý vývoj dítěte

Vysvětlovat význam systematického rozvoje kognitivních, sociálních (nové role, autorita, řešení drobných sporů) i emocionálních schopností a dovedností

VNĚJŠÍ BARIÉRY?

- Umístění co nejdříve, určená místa v MŠ pro děti z nepodnětného prostředí, osvobodit od úplaty nejen poslední rok, rozložit v rámci celé obce – např. Krnov)
- Sociální kritéria (NNO dokumenty, OSPOD)
- Zvyšovat motivovanost rodičů (spokojené děti v 1. třídě po MŠ)
- Účast na zápisech (informovat dopředu, připravit dokumenty, termín dodržet, společná účast s doprov. osobou), předjednat s řediteli, být přítomen, vysvětlovat
- Vysvětlovat výši stravného: 30 Kč denně: 2 sv., oběd
- Docházka do a z MŠ – dobrovolníci?
- Motivovat k nákupu pomůcek i domů

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Mateřská škola

- Otevřený dialog s rodiči, nutnost časté komunikace s rodiči, zdůrazňovat pokroky
- „UČITELKA MÁ RÁDA VŠECHNY DĚTI“
- chválení dítěte za jeho pokroky
- individualizace výuky, neporovnávat, ale ve vazbě na pokroky dítěte
- Vysvětlovat, co se dítě učí, požádat o spolupráci,
- „Nepodivovat“ se nad specifiky, neponižovat, zdůrazňovat, že je třeba respektovat odlišnost – inkluzivní rozměr, ocenit specifické dovednosti
- Další vzdělávání pracovníků MŠ

RIZIKA SOUVISEJÍCÍ S NEPODNEŽTNÝM PROSTŘEDÍM PRO PŘEDŠKOLÁKA

- neuspokojování základních biologických a hygienických potřeb,
  - dostatek tepla, čistoty
  - i ochrany před negativními vlivy.
- Horší životospráva
- Nedostatek pohybových aktivit,
- nesprávné sezení
- **Může být narušen imunitní systém**

RIZIKA SOUVISEJÍCÍ S NEPODNEŽTNÝM PROSTŘEDÍM PRO PŘEDŠKOLÁKA

KOGNITIVNÍ SCHOPNOSTI

- spíše náhodné než systematické působení na rozvoj smyslů
- Příliš velký nebo nedostatečný přísun podnětů má následně široký nepříznivý dopad na jejich psychiku.
  - Nedostatečně rozvinutá zraková paměť
  - Nedostatečný rozvoj sluchového vnímání
  - čich a chuť
  - denní rytmus rodin nepravidelný

chybí informace směřující k pochopení světa

RIZIKA SOUVISEJÍCÍ S NEPODNEŽTNÝM PROSTŘEDÍM PRO PŘEDŠKOLÁKA

MYŠLENÍ, PAMĚŤ opožděný rozvoj

- Hůře souvislost mezi věcmi a jevy
  - neplohodnotné smyslové poznávání,
  - nedostatečný rozvoj řeči
  - a omezené činnosti.
- Nedostatek zkušeností (didaktické hry)
- pojmy nadřazené
- pojmenovat místnosti v bytě
- nepoznají zvířata, která se v jejich okolí běžně nevyskytují.

- Dítě musí učit hrou, s radostí, musí ho to bavit. V
- Velkým tlakem na nepřipravené dítě jen zvýšíme jeho nechuť a dalšímu vývoji to rozhodně neprospěje. (Vágnerová, 2008; Říčan, 2014, Bartoňová, 2009).

RIZIKA SOUVISEJÍCÍ S NEPODNEŽTNÝM PROSTŘEDÍM PRO PŘEDŠKOLÁKA

p a m ě ť

- nezískávají zkušenosti a dovednosti běžné pro jejich vrstevníky kvůli tomu, že si na ně rodiče nenajdou čas.
- implicitní paměť
  - nemají prostor pro automatizování dovedností, jako je např. jízda na koloběžce, kole, bruslích.
  - nestimulují v jezení příborem
  - Tím je implicitní paměť nedostatečně kapacitně využívána a dovednosti v senzitivní etapě vývoje nejsou ukládány.

RIZIKA SOUVISEJÍCÍ S NEPODNEŽTNÝM PROSTŘEDÍM PRO PŘEDŠKOLÁKA

SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI

- snazší adaptace na školní prostředí
- Samostatný jedinec, uvědomění si odlišnosti
- zpracovat očekávání a požadavky majoritní společnosti a své rodiny, prostředí, v němž vyrůstá, které mu až doteď připadalo jako jediné možné
- Nové role (V každé roli jinak jedná, jinak myslí, jinak cítí, má jiné povinnosti)
- kooperativní činnosti: cíl, rozdělené role, snaží se cíle společně dosáhnout
- Konflikty:
  - učí je zvládat frustraci, rozvíjí jejich schopnost asertivity a obrany; dítě se učí i roli soupeře, snaží se přemoci druhého, být lepší.
  - Důležité: naučit se rozvíjet soupeření s určitými pravidly, aby se agresi odebrala ona ničivost.
  - MŠ bezpečné prostředí

Jan Amos Komenský:
„Na dobrém začátku všechno záleží“ .

Děkuji za pozornost.